

Vytvoření funkčních variet na Rusi

Dějiny východoslovanských jazyků 3

Mgr. Vladislav Knoll, Ph.D.

Verze 5 (9.3.2026)

Obsah

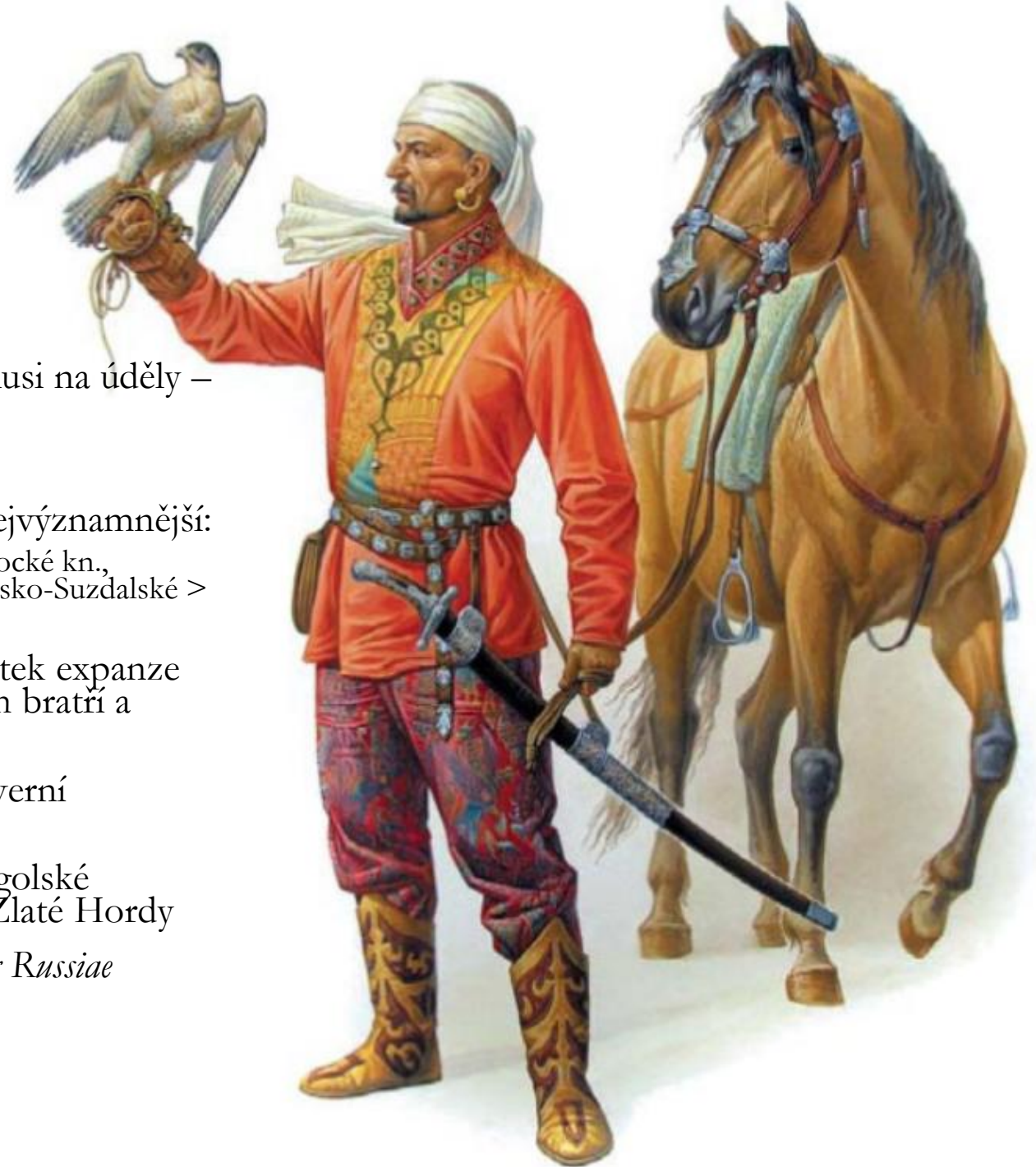
1. Politický a jazykový kontext
2. Didaktika psaného jazyka
3. Funkční variety na Rusi

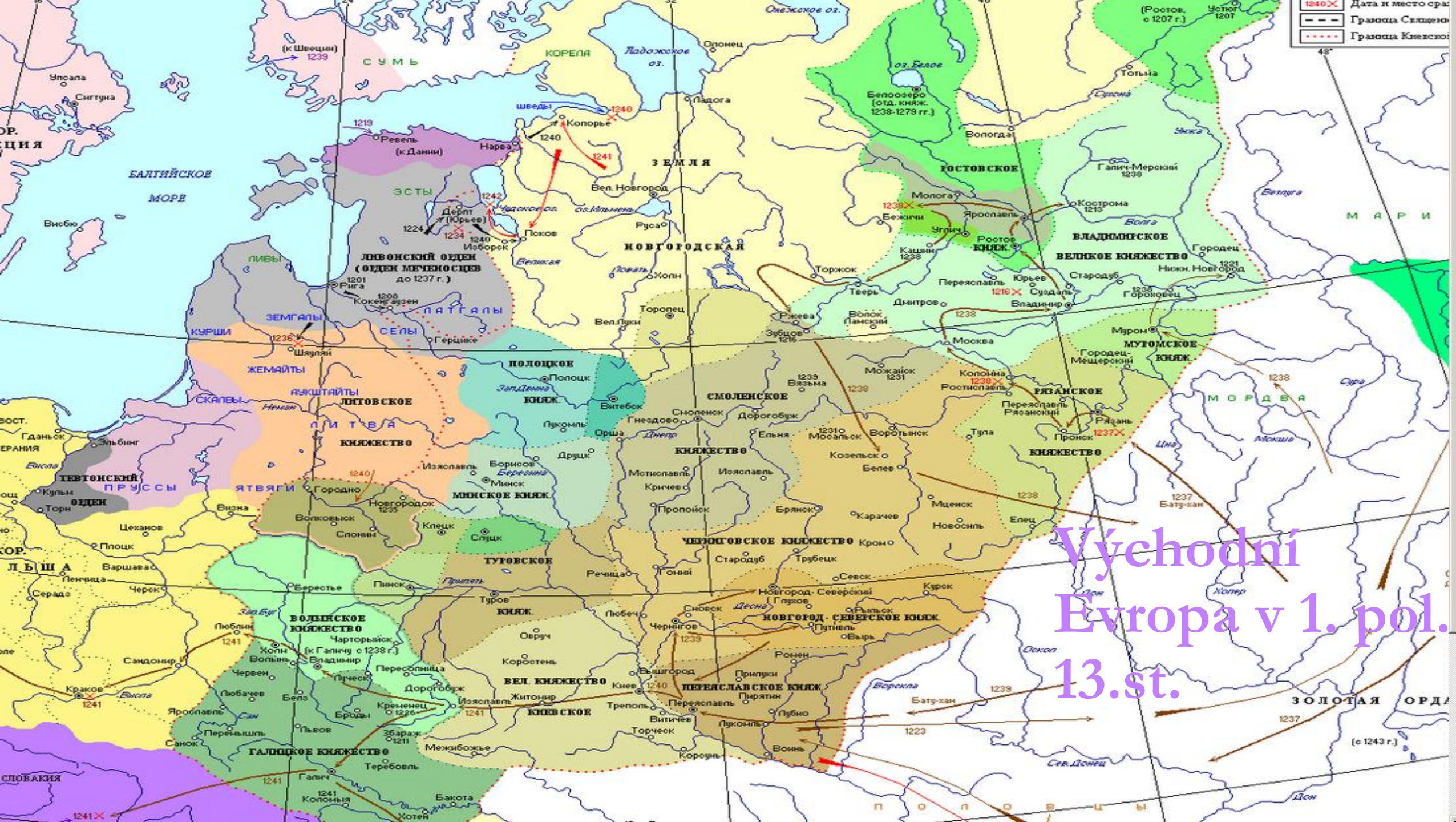

Politický a jazykový kontext

Vývoj východoevropského prostoru

- **1054:** smrt Jaroslava Moudrého a rozdělení Kyjevské Rusi na úděly – střídání členů knížecích rodů v jednotlivých údělech
- 1055: první setkání s **Polovci** (Kypčaky)
- **1097:** sjezd v Ljubči: potvrzení **regionálních dynastií**, nejvýznamnější:
  - Kyjevské kn., Perejaslavské kn., Halyčsko-volyňské kn., Polocké kn., Novgorodská rep., Smolenské kn., Černigovské kn., Rostovsko-Suzdalské > Vladimiro-Suzdalské kn.
- **1202** **Řád mečových bratří** (Riga, pak Tartu), 1230 začátek expanze **Rádu německých rytířů** (Prusy), 1237 spojení mečových bratří a německých rytířů
- Od **123X** začátek růstu **Litevského státu**, do r. 1263 severní Bělorusko centrem Litvy (hl. m. Hавагpyдaк)
- **1237-1242:** vpád **mongolských** vojsk => přiznání mongolské nadvlády ruskými knížaty => po 1266 osamostatnění Zlaté Hordy
- 1254 Haličský kníže Daniil dostává od papeže titul *Rex Russiae* (západní orientace země)

Společné jazykové změny v mluveném jazyce (Крысько 2020)

- **Fonologie**

- Defonologizace rozdílu i/y (*i* po měkkých souhl., *y* po tvrdých souhl.) 12.st.
- *ky/gy/chy* > *ki, gi, chi*: šíří se od jihu 12-13. st. (také pol.)
- Jery (tendence se šíří z jihu na sever, část. podobně stř. slovenština, makedonština):
  - Zánik slabých jerů, které se nestřídají se silnými (kon. 11.st.-zač. 12.st., дѣва, кѣнигы),
  - Zánik slabých jerů pokud kolem nejsou víc než dvě souhlásky (do 1.p. 12. st., съна, събѣрати)
  - Vokalizace jerů v silné pozici (тъмно, сън, ъ > е, ѣ > о) 2. pol. 12. st./13.st.,
  - Poslední slabé jery (u shluků souhlásek se vokalizují nebo mizí (2.p. 13.st.-pol. 14.st., дѣска, мѣзда)

- **Morfologie**

- Zánik imperfekta do 12.st. , např. видѣше > он (ѣсть) видѣлъ
- Zánik aoristu do zač. 13.st., např. увидѣ > он (ѣсть) увидѣлъ
- Zánik duálu 13.st. – ve zbytcích v ruš. u párových глаза, плечи, přízvučné (j)o-kmeny леса, края a po číslovkách 2-4 u ostatních (j)o-kmenů 2-4 –а (два ряда)
- Tj. redukce morfologie rychleji než v záposlovanských jazycích

Vývoj participií

- Přítomné

- Aktivní

- Krátké: *знаѧ* – *знаѧ* – *знаѧщи*/ *знаючи* => **přechodník** rus. arch. ukr. br. *знаючи*, rus. *зная* (nesklon.)
    - Dlouhé: *знаѧи* – *знаѧщеѧ*/ *знающеѧ* – *знаѧщиѧ*/ *знаючиѧ* => **příčestí** rus. arch. ukr. *знающий* vs. rus. *знающий*, srv. rus. *горячий, могучий/могущий*

- Pasivní

- Krátké: *знаѧмь* – *знаѧмо* – *знаѧма* => **jako jmenný přísudek** rus. *терпимо* (nesklon.)
    - Dlouhé: *знаѧмыи* – *знаѧмоѧ* – *знаѧмаѧ* => **příčestí** rus. *организуемый*

- Minulé

- Aktivní

- Krátké: *знавъ* – *знавъ* – *знавъши* => **přechodník** rus. ukr. *знавши* (nesklon.)
    - Dlouhé: *знавъи* – *знавъшеѧ* – *знавъшиѧ* => **příčestí** rus. ukr. arch. *знавший*
    - Krátké: *зналъ* – *знало* – *знала* – nesklon. => **préteritum** *она/ вона/ яна знала*
    - Dlouhé: *зналыи* – *зналоѧ* – *зналаѧ* => **adjektivum** *перегорелый/перегорілий/ перагарэлы*

- Pasivní

- Krátké: *знанъ* – *знано* – *знана* => **jako jmenný přísudek** rus. *написан* (nesklon.)
    - Dlouhé: *знанъи* – *знаноѧ* – *знанаѧ* => **příčestí** rus. ukr. *принесен(н)ый, умытый/умитий*

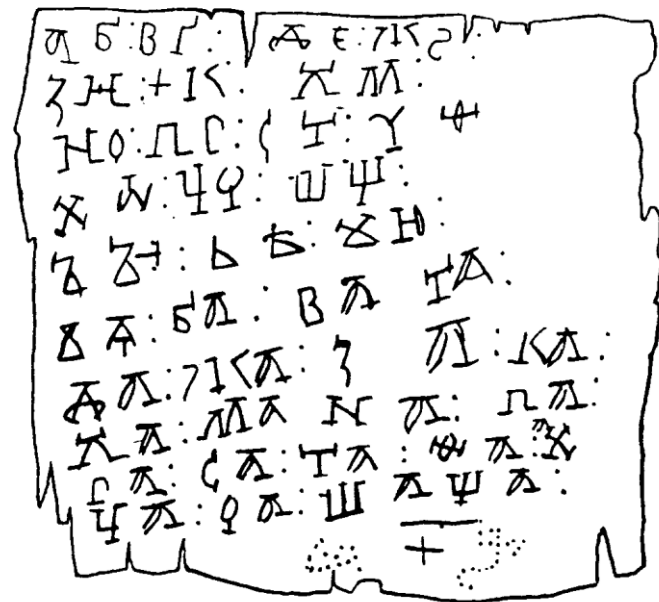
Východoslovanské jaz. oblasti do konce 13.st. (Хабургаев 2005: 434-436)

Dialekt	G	K/K'	*DJ	Ѣ	Zvláštní rysy
Severozápadní (novgorodsko-pskovské)	g	k/k'	g' (ústup)	<i>ê</i> (zavřené <i>e</i> , od 10/11.st.) > <i>i</i> (2.p. 12.st.), ojediněle zbytky <i>ä</i> , <i>ie</i>	substrát: nerozlišování c/č, v Pskově nerozlišování s/š a z/ž archaismy: např. v Pskově *tl/dl > kl/gl inovace: -dn- > -n:- (odno > onno)
Severovýchodní (vladimiro-suzdalské)			ž(°)	<i>ê</i> (směšování s <i>e</i> pozdější)	inovace: raný přechod /w/ > /v/ /myju/ > /moju/, /šija/ > /šeja/ archaismy: nedošlo k ztvrdnutí labiál na konci slova (zach. кровь) k přechodu souhl.+j > dlouhá souhl. (zach. платѣ)
Centrální (polocko-rjazaňské)	γ	k/c'		smíšení <i>ê/e</i>	inovace: 13. st. severozápad (jiný názor: jihovýchod, možná substrát?), výrazné 14.-15. století
Jižní (kyjevsko-poleské)				<i>ê</i> (> <i>ie</i>)	
Jihozápadní (haličsko-volyňské)			dž(°)	začátek přechodu <i>ê</i> > <i>i</i>	archaismus (?): absence palatalizace před *e inovace: nové Ѣ (12.st.): /e/ a /o/ před jerem > ê/ô > i/[oy] vokalizace sonant (> кривавий) odpadnutí i- > мати, здавна)

Jazykový kontakt

- Substrátové jevy v souvislosti s asimilací ugrofinského obyvatelstva :
nepoužívání slova „mít“ a „být“, nerozlišování některých sykavek, akání?
- Rané skandinávské výpůjčky: *пуд, шёлк, якорь*
- Turkické výpůjčky před mongolským vpádem: *богатырь, жемчуг, лошадь, товар* > *товарищ, толмач, чекан*

Didaktika psaného jazyka

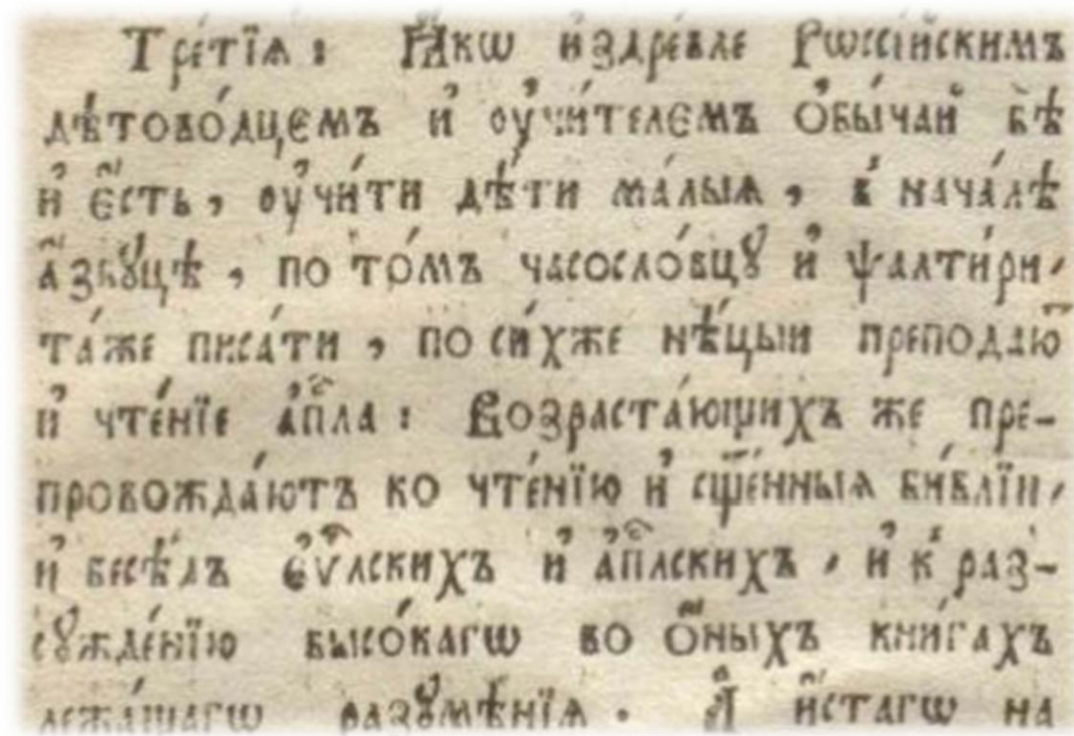
Čtení po slabikách (Чтение по складам)

- Osvojení si základů gramotnosti učením se čtení jednotlivých písmen a jejich postupným spojováním
- Postup byl ritualizován (uvozen a ukončen modlitbou) = iniciace do knižní kultury
- Používal se pravděpodobně v celém v areálu *Slavia Orthodoxa*, na Rusi zřejmě od počátku písemnosti do 20. let 18. stol., zejména na venkově i ještě v 19. stol.
- Nezahrnovalo učení psaní ani znalost pravopisu, učila se fonetická význam písmen, řada písmen byla homofonních.

БНѢТНѢ ТРѢБСТВУЕТЪ ѸЧИТИ: сѣце. пѣрвое сложи двѣ пѣсмена глѣсное с' соглѣсны^м и рцы, бѣки ѡзъ: тѣже сотвори препѣтѣ глѣсомъ, ѡли Ѡдохновѣнїе. ѡ рцы слѣгъ, бѣ. пакѣ ѡна двѣ пѣсмена совокупи, сѣце, вѣди ѡзъ. ѡ пакѣ содѣлай препинѣнїе глѣса: тѣже рцы слѣгъ, бѣ. сѣце ѡ трипѣсменныѣ слагѣи, словолюдиѡзъ, ѡ стѣни: тѣже рцы слѣгъ, слѣ. пакѣ слагѣи, вѣдилюди ѡ. ѡ Ѡдохнѣ^ѣ, рцы слѣгъ, влѣ. посѣмъ глѣ все речѣнїе кѣпнѣ, славлю, тѣкѣ ѡ прочѣмъ посѣмъ Ѹчи (РНБ, Соф. 1208, л. 52–52об.; цит. по: Успенский 1970, 82; Успенский, III, 248).

Učení se textům z paměti

- 2. fáze základního vzdělání
- Používala se na venkově ještě v 19. stol., orientace na čtení, ne psaní
- Spočívala v učení se z paměti základním modlitbám (z Časoslovu) a zejména Žaltáře
- **Žaltář** se stává synonymem pro učebnici csl., později jsou vydávány i speciální učební verze

Gramatika, Moskva 1721, úvod, 2v

Metoda psaní

- Týkala se zejména **profesionálních písařů/přepisovačů**
- Základem je **znalost kanonických textů** (zejm. Žaltář) a **textů dané tradice** (církevní, administrativní, historiografické) utvrzené přepisováním
- Pravidla převodu (**механизм пересчета**):
  - písaři se učí pravidla převádění vernakulárního jazyka do csl.
  - při absenci pravidla nebo nenalezení citátu z naučených textů použijí vernakulární tvar
    - čím je charakter psaného textu bližší kanonickým textům, tím je bližší csl. normě
- Pravidla převodu vycházela z **pozorování rozdílů** (etymologie nebyla známa) a mohla se lišit v jednotlivých oblastech
  - Např. v Novgorodě byla pravidla pro psaní ц/ч, např. /k/ píšeme jako ц
  - Po zániku jednoduchých minulých časů byla pravidla pro převod konkrétních tvarů perfekta na prosté préteritum (např. *бѣлѣ* píšeme jako *бѣ*).

Porovnání středověké didaktiky jazyků v Evropě

LATINSKÝ AREÁL

- Cílem bylo se naučit **cizí jazyk**
- 1. fáze: čtení po slabikách
- 2. fáze: čtení **náboženských (žaltář) a antických** mravoučných textů (Disticha Catonis, tzv. Senecova Přísloví, Ezopovy bajky), memorování modliteb a konverzace
- 3. fáze: **mluvnice** (*Donati Ars Minor*, později *Ars Maior*, *Prisciani Institutiones* a jejich odvozeniny)
- Mateřský jazyk ani jiné živé jazyky se systematicky nevyučovaly, ale mohly mít pomocnou funkci při výuce latiny

CÍRKEVNĚSLOVANSKÝ AREÁL

- Učení vycházelo z **mateřštiny**
- 1. fáze: čtení po slabikách
- 2. fáze: čtení a učení se z paměti **kanonických náboženských** textů
- 3. fáze: pravidla pro převod mezi mateřským a knižním jazykem
- Již od 1. fáze člověk mohl psát mateřským jazykem (texty se ale výrazně liší od *knižních* textů)

Funkční variety na Rusi

Типы текстů podle jazykové povahy (Živov 2017: 212)

	Нормализованные				Ненормализованные
	Воспроизводимые		Оригинальные		
	Основной корпус	Неосновной корпус	Стандартные	Гибридные	
Книжные (содержат признаки книжности)	Часослов. Псалтырь. Евангелия. Апостол. Богослужб- ные тексты.	Южнославян- ские переводы византийской литературы типа хроник, житий, апокрифов, Александрии.	Русские богослужеб- ные тексты, проповеди, отдельные жития.	Летописи, отдельные жития.	Новгородская берестяная грамота № 419 (богослужеб- ный текст).
Некнижные	Юридические тексты. Договорные грамоты. Частные акты.				Бытовые берестяные грамоты.

Funkční variety / styly / rejstříky

- Jsou chápány jako součást jednoho systému (ne jako odlišné jazyky), odlišují se použitými jazykovými prostředky a jsou funkčně oddělené
- **Knižní (книжные) = vychází z csl.**
  - Standardní (стандартный, строгая норма)
  - Hybridní (гибридный, сниженная норма)
- **Neknižní (некнижные) = vychází z vernakulárního jazyka**
  - Úřední (деловой)
  - Soukromý (бытовой)

Standardní církevní slovanština

Fonologie

- Neobsahuje plnohlasy (градъ, гласъ, брегъ, млѣко)
- Neobsahuje počáteční o- (< je) (Ѥдинъ, Ѥзеро)
- Počáteční pa-/ла- místo po-/ло- (рабъ, лакътъ)
- *tj/ktj > щ (нощъ)

Morfosyntax

- Používání aoristu a imperfekta
- Skloňování krátkých participií
- Skloňování adjektiv se výrazně liší od vernakulárních
- Dativ absolutní, vazby s да, další participiální a infinitivní konstrukce

Charakteristické rysy standardní csl. = **knižní rysy** = признаки книжности

Standardní církevní slovanština - texty

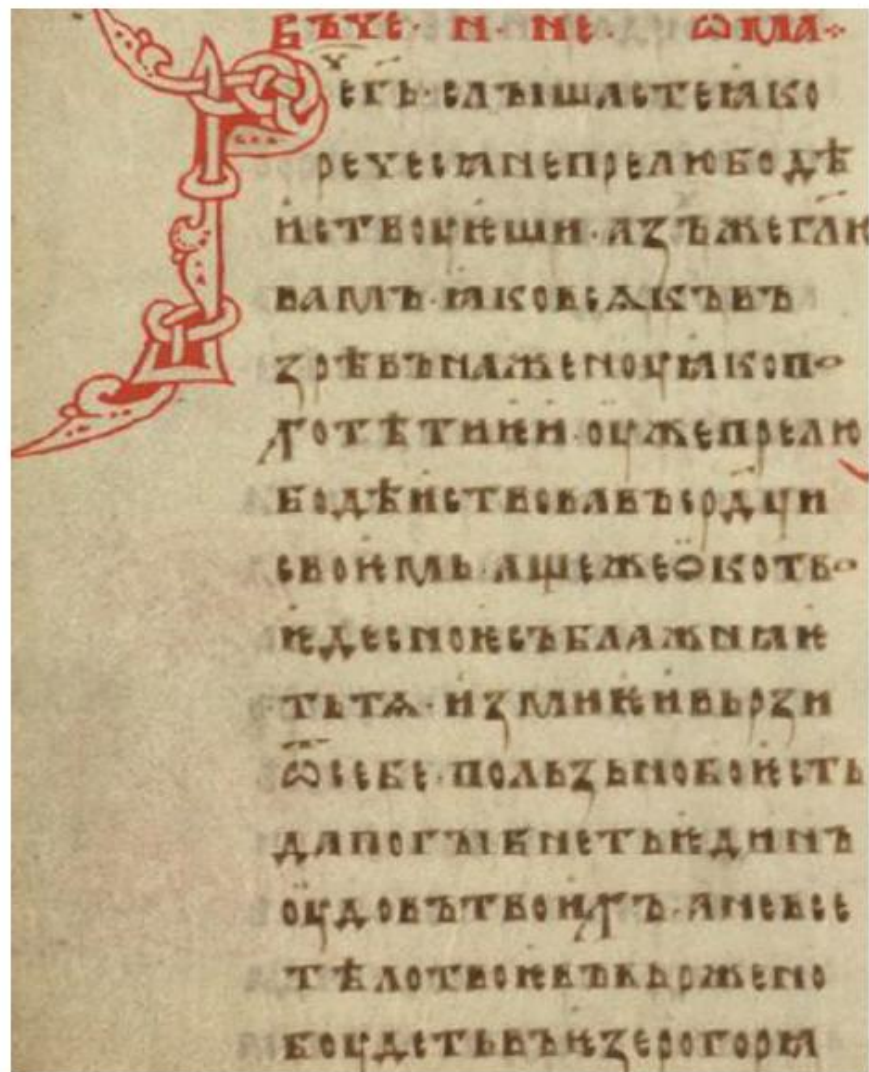
- Prakticky všechny rukopisy na pergamentu do 13.st.
- Z 500 rkp. z 11.-13.st. 90% bohoslužebné texty, 5% vlastní biblické texty
- Typy rukopisů
  - **Apoštol** (knihy NZ kromě evangelií), apostol-aprakos (výbor)
  - **Evangelium**: Čtveroevangelium (celý text evangelií), aprakos-evangelium (bohoslužebný výbor z evangelia)
  - **Mineje** (liturgie svatým na každý den)
  - **Paremejnik** (čtení ze Starého zákona)
  - **Služebnik** (texty bohoslužeb pro kněze)
  - **Trebnik** (texty církevních obřadů – svátostí)
  - **Triod** (bohoslužebné písně vztahující se k pohyblivým svátkům)
  - **Sbornik** (kniha již lze libovolně zvětšovat přidáváním sešitů, obsahují životy svatých, homilie a další spisy církevních otců)
  - **Ustav** (pravidla vykonávání církevních obřadů)

První východoslovanský vliv u jižních Slovanů

- Mezi koncem 12.st. a pol. 13.st. se ožívají **kontakty** mezi oblastmi *Slavia Orthodoxa* (rukopisy ale nejdříve ze 14.st.)
- **Východoslovanské texty** se dostávají na jih, zejm. do Srbska
  - Původní vsl. texty (např. spisy Kirila Turovského)
  - Vsl. překlady z řečtiny (zejm. Пчела, Житие Андрея Юродивого, Пандекты Никона Черногорца)
  - Rukopisy stsl. bulharského korpusu přepsané na Rusi
- Ke vzájemnému **jazykovému ovlivnění** nedošlo, ale v srb. opisech děl mohly být vsl., vsl. vliv mohl pomoci udržet některé archaické rysy jsl.-csl. norem (např. rozlišení и/ы)

Oršanské evangelium 13.st. vs. staroslověnština

рече господь • слышасте како
речено бысть древнѣиимъ •
не прѣлюбѣ
сътвориши. азъ же глаголю
вамъ, како всѣмъ, иже
възвѣритъ на женѣ съ по-
хотию, юже прѣлюбѣ
сътвори съ нею въ срдьци
своемъ • аще око тво-
е десное съблажнѣю-
тъ тѣ • изъими ю и отвѣръжи
отъ себе • оуи бо ти юсть
да погыблѣтъ юдинъ
оудъ твоихъ а не все
тѣло твоѣ въврѣжено
вждетъ въ ѿенѣ

Úřední varieta

- Texty
  - listiny (zach. od 12. st.)
  - domácí zákoníky (Правда Русская, zach. kol. 1230 „Новгородская Кормчая“)
- Typy listin podle obsahu (zkoumá *diplomatika*):
  - Smluvní (договорная): např. mezinárodní smlouvy, vnitrostátní (již v PVL)
  - Darovací (жалованная, данная, вкладная): např. darování území (od 12.st.)
  - Zákonodárná (уставная): zákonná ustanovení (od 12. st.)
  - Nařizovací (указная): např. průvodní listy (проезжая, od 13.st.)
  - Závět' (духовная): soukromé od 12. st., panovnické od 14.st.
- Jazyk:
  - používá neustálený knižní pravopis, ale vychází z vernakulárního jazyka a systematicky **neobsahuje knižní rysy** (tedy obsahuje **plnohlasy**, *tj > ч, tvary typu *одинъ, робъ*, **perfektum** místo aor. a impf.)

Правда роськаѧ

35. Аже кто познаеть свое, что будеть погубилъ или украдено у него что, или конь, или портъ, или скотина, то не рци и: «Се мое», но поиди на сводъ, кдѣ есть взялъ, сведитеся, кто будеть виновать, на того татба снидеть; тогда онъ свое возметь, а что погубло будеть с нимъ, то же ему начнетъ платити; аще будеть коневый тать, выдати князю на потокъ; паки ли будеть клѣтныи тать, то 3 гривны платити ему.

35. Если кто познает свое, что у него пропало или было украдено, или конь, или одежда, или скотина, то не говори тому <у кого пропажа обнаружена>: «Это мое», но поиди на свод, где он взял, пусть сойдутся <участники сделки и выяснят>, кто виноват, на того и падет обвинение в краже; тогда истец возмет свое, а что пропало вместе с этим, то ему виновный выплатит; если будет конокрад, то выдать его князю на изгнание; если вор, обокравший клетъ, то ему платить 3 гривны.

Nejstarší východoslovanská listina

1125—1132 гг.

ГРАМОТА ВЕЛИКОГО КНЯЗЯ
МСТИСЛАВА ВЛАДИМИРОВИЧА
И СЫНА ЕГО ВСЕВОЛОДА
НОВГОРОДСКОМУ ЮРЬЕВУ МОНАСТЫРЮ
НА СЕЛО БУИЦЫ,
ПОЛЮДЬЕ И СЕРЕБРЯНОЕ БЛЮДО

Се аз, Мьстислав Володимиръ сын, държа Русьску землю, в свое княжение повелел есмь сыну своему Всеволоду отдати [Буи]це¹ святому Георгиеви с данию, и с вирами, и с продажами, [и вено во...кое]². Даже который князь по моемъ княжении почьнетъ хотети отъяти у святаго Георги[я, а] бог буди за темь и святая богородица, и ть святыи Георгии у него то отимаеть. И ты, игумене [Исаие], и вы, братие, донеле же ся мир състоитъ, молити бога за мя и за мое дети, кто ся изоостанеть в монастыри, то вы темь дьлжны есте молити за ны бога и при животе и в сьмрти. А яз дал рукою своею и осеннее полюдие даровьное, полътретиядесяте гривнъ святому же Георгиеви. А се я, Всеволод, дал есмь блюдо серебрно в [30] гривнъ серебра святому же Георгиеви; велел есмь бити в не на обеде, коли игумен обедает. Да же кто запъртитъ или ту дань и се блю[до, да судит ему бог в день пришьствия с]воего и ть св[ятыи Георгии].

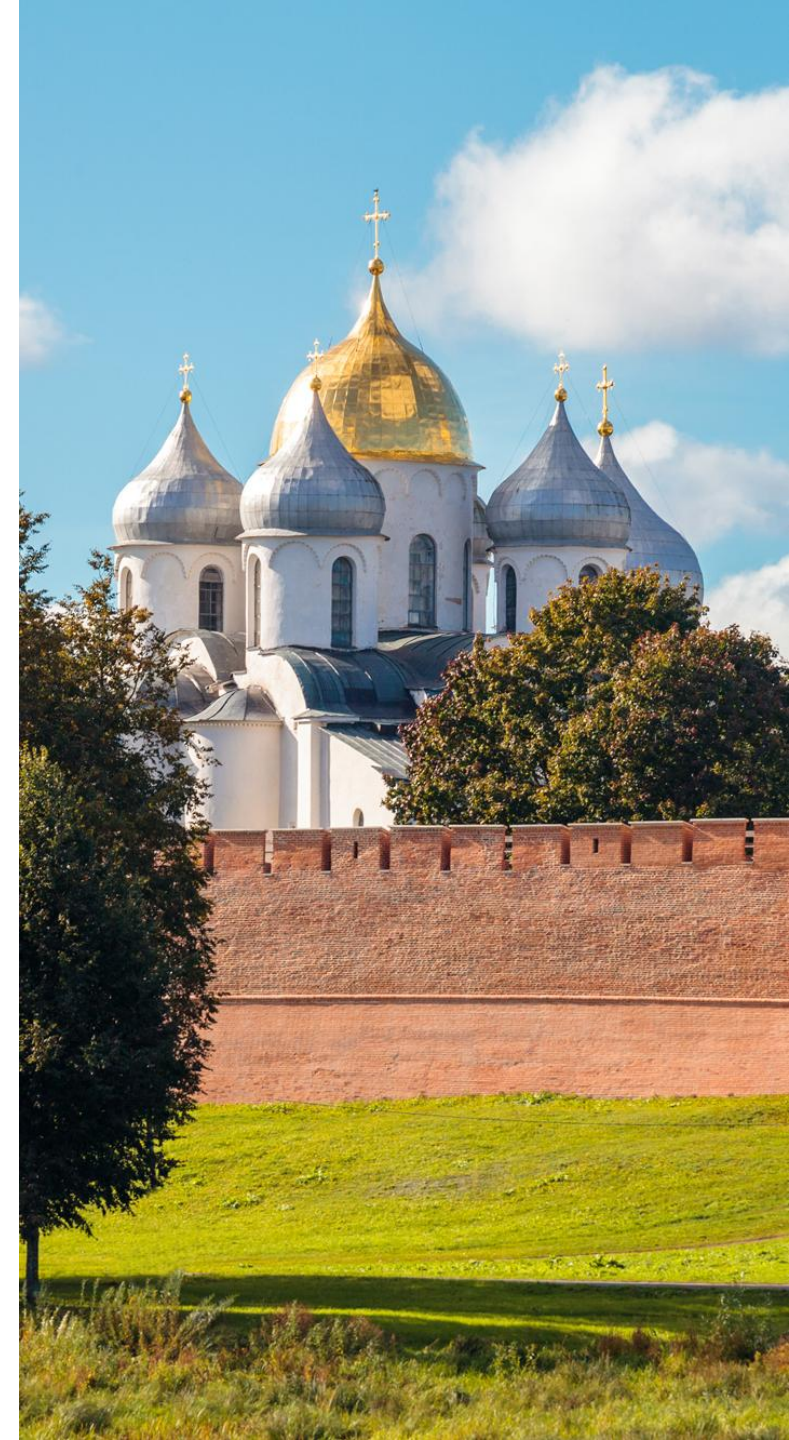
ГВН и П № 81

Novgorodský glejt hanzovním kupcům

6. — 1294—1303. Провъжая Новгородская грамота Ганзейскимъ купцамъ.

+ ѿ великого князя андрѣя ѿ посадника смѣна. ѿ тысячкого машка. ѿ всего новгорода. се приѣха иванъ бѣлый. изъ любка. адамъ съ гочкого берега. ипча ѿлчать. изъ ригы ѿ свои брѣтии ѿ своихъ коупѣчь. латиньского языка. и дахомъ имъ. ꙗ. поутѣ горьнии по свои волости. а чѣтвѣртыи в рѣчкахъ. гости нхати бесъ пакости. на божии роучѣ. и на княжи. и на вьсего новгорода. ѡже боудеть. не чистъ поутъ в рѣчкахъ. князь велитъ своимъ моужемъ проводить сии гостѣ. а вѣсть имъ подати .: —

Hybridní varieta

- Žánrově ukotvena na letopisy
- Vznikaly snad již od počátku písemnictví v **Kyjevě** (*Повесть временных лет*, nejstarší rukopis 1377) a **Novgorodě** (nejstarší rukopis 1. novgorodského letopisu 13.-14.st.)
- Od 12. stol. vznikaly **samostatné letopisné tradice** jednotlivých úředních knížectví (např. perejaslavské, haličsko-volyňské, vladimiro-suzdalské)
- Letopisy jsou psány **po vrstvách**, nejstarší části se opisují a sdílejí v různých oblastech, k nim jsou přisouvány další části, tento celek je opět opsán a doplněn → jednotlivé části letopisů se tak jazykově liší.
- **Jazykově** vycházejí letopisy z knižní normy, ale obsahují i rysy neknižní, nezřídka v závislosti na tématu vyprávění.

1. Novgorodský letopis (f. 11v, r. 1127)

[illegible]

АѢ. ВОДА БАШЕ ВЕЛНКА. ВЪ БО^ОХО
 ВѢ. АСНѢ ГѢ МЕЖА ДО ЯКОВА ДНІ
 АНАО СЕНА ОУ КНТО РОЗЪВБРАШЪ
 ВСЮ. НОЗНІ МНЦѢ. НБѢ ГОЛОДЪ
 НЦЕРЕСЪЗНІ ОУ РАЖНО СІННКА

пополю грѣнх: —

Soukromý styl/rejstřík

- **Náписы** (graffiti), např. v kyjevském či novgorodském chrámu sv. Sofie
- **Берестяные грамоты** (listiny na březové kůře)
  - Obsahují soukromou a obchodní korespondenci, dlužní úpisy, mohou být i koncepty úředních dokumentů, vzácně i školní zápisky, modlitby a d.
  - Asi 1200 dokumentů z 11.-15.st., přes 90% z Novgorodu, Staré Rusy u Novg. ale také ze Smolensku, Tveru a okolí, Moskvy a d.
  - Charakteristika: vliv csl. záleží na obsahu a vzdělání autora, není-li církevní obsah, malý vliv csl.
    - zvláště ve starších textech záměna homofonních písmen (Ѣ/о, ѣ/е, Ѣ/е/и, ц/ч), hodně variabilní, způsob psaní vychází z výslovnosti.

СЕАЗЗГРЕШНЗИ[Н]
НИКОЛА[НА]ПСА
ХЗМЗ[Л]АСА
ГҮНБГСВОЕ
МУДАЗБАВН
ТБ[М]А-ЩНСЛЕ
НЗИХЗ[ГРЕ]ХЗ
МОНХЗ

Kyjev (11.st.)

Novgorodský dopis č. 246 (2.čtvr. 11.st.)

246

0 1 2 3 4 5 cm.

Ѡ жировита къ стоанови како ты оу мене
и устьное дрѣво възъмъ и вевериць ми не
присълеши то деватое лето а не присълеши
ми полоу паты гривны а хоцоу ти выреути
въ та лоуцьшаго новъгорежанина посъли же
добрьмь

От Жировита к Стояну. С тех пор, как ты поклялся мне на кресте и не присылаешь мне денег, идет девятый год. Если же не пришлешь мне четырех с половиной гривен, то я собираюсь за твою вину конфисковать товар у знатнейшего новгородца. Пошли же добром

Novgorodský dopis č. 9 (30.-70. léta 12.st.)

№ 9

№ 9

† ѿ ГОСТА ТѢ КЪ ВА СНА ПЪ ВНЕ ЖЕМНО ТА ЦЪ ДАА
ЛЪ НРО ДН СЪ ДАА ЛНА Т ОЗАНН МЪ ДАНЪ НЪ БО
ДА НОВОУ Ю ЖЕ НОУ АЛЪ НЪ НЪ ВЪ ДА СТЬ ННУ Б
ТО ЖЕ НЪ ВЪ ВЪ АУ КЪ ПЪ АУ СТЬ ПЪ ЖЕМА АНН ОУ
Ю ПОАА ЛЪ ДАЕ ДН ДОБРА СЪ ТВОРА

† ѿ ГОСТАТЫ КЪ ВАСИЛЬВИ ЕЖЕ МИ ОТЬЦЬ ДАА
ЛЪ И РОДИ СЪДААЛИ А ТО ЗА НИМЬ А НЫНѢ ВО
ДА НОВОУЮ ЖЕНОУ А МЪНѢ НЕ ВЪДАСТЬ НИУЪ
ТО ЖЕ ИЗБИВЪ РОУКЫ ПОУСТИЛЪ ЖЕ МА А ИНОУ
Ю ПОАЛЪ ДОЕДИ ДОБРѢ СЪТВОРА

ОТ ГОСТЯТЫ К ВАСИЛЮ. ЧТО ДАЛ МНЕ ОТЕЦ
И РОДИЧИ ДАЛИ В ПРИДАЧУ, ТО ЗА НИМ. А ТЕПЕРЬ,
ЖЕНЯСЬ НА НОВОЙ ЖЕНЕ, МНЕ ОН НЕ ДАЕТ НИЧЕГО.
УДАРИВ ПО РУКАМ, ОН МЕНЯ ПРОГНАЛ, А ДРУГУЮ
ВЗЯЛ В ЖЕНЫ. ПРИЕЗЖАЙ, СДЕЛАЙ МИЛОСТЬ

Funkční variety v Evropě do r. 1300

LATINSKÝ AREÁL

- **Náboženství:** latina, převyprávění a legendy i vern.
- **Administrativa:** latina, hlavně od 13.st. vern. jaz. v rom. a germ. zemích
- **Právo:** latina, od 13. st. vern. jaz. v Hisp. a Skandinávii
- **Historiografie:** latina (ofic.) i vern. (např. veršované)
- **Světská literatura:** hlavně vern.

CÍRKEVNĚSLOVANSKÝ AREÁL

- **Náboženství:** standardní csl.
- **Administrativa:** vern. (úřední varieta)
- **Právo:** vern. (úřední varieta)
- **Historiografie:** směs csl. a vern.
- **Světská literatura:** prakticky chybí (leda *Slovo o pluku Igorově*)

Primární prameny

- Срезневский, И. И.: *Материалы для словаря древне-русского языка*. СПб 1893
<http://oldrusdict.ru/dict.html>
<http://etymolog.ruslang.ru/index.php?act=sreznevskij>
- Словарь древнерусского языка (XI—XIV вв.). пока 13 томов Москва 1988-
<http://slovari.ru/default.aspx?s=0&p=2641> (только 6)
- Церковнославянские тексты древней Руси 11 в.
<http://www.hf.ntnu.no/SofiaTrondheimCorpus/index2.html>
- Древнерусские берестяные грамоты <http://gramoty.ru/birchbark/>
- Полное собрание русских летописей:
http://psrl.csu.ru/indexs/index_tom.shtml
- Повесть временных лет: <http://pvl.obdurodon.org/>
- Библиотека литературы древней Руси
<http://lib.pushkinskijdom.ru/Default.aspx?tabid=2070>

Bibliografie

- Данилевский, И. Н. и др. *Источниковедение*. Москва 2004
- Живов, В. М. *История языка русской письменности*. Москва 2017, том I.
- Жуковская, Л. П. (отв. ред.) *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР. XI-XIII вв.* Москва 1984.
- Зализняк, А. А. *Древненовгородский диалект*. Москва 2004.
- Крысько, В. Б. (ред.) *Историческая грамматика русского языка*. Москва 2020.
- Ремнёва, М. Л. *Пути развития русского литературного языка XI-XVII вв.* Москва 2003
- Турилов, А. А. *Межславянские культурные связи эпохи средневековья и источниковедение истории и культуры славян*. Москва 2012.
- Успенский, Б. А. *История русского литературного языка (XI-XVII вв.)*. München 1987.
- ХАБУРГАЕВ, Г. А.: Древнерусский язык. In: *Языки мира: Славянские языки*. Москва 2005, 418-437.

БЛАГОДАРЖ О ЛЮБОСЛЫШАНИИ!

Спасибо за внимание!

Дякую за увагу!

Дзякуй за ўвагу!

Дякую за позорность!